

El Papis: una revolució satírica que va copar la crítica humorística espanyola de juliol de 1975 a març de 1976¹

*El Papis: A satirical revolution that dominated
humorous criticism in Spain
from July 1975 to March 1976*

Maria Iranzo Cabrera²

Doctoranda del Departament de Teoria dels Llenguatges i Ciències
de la Comunicació de la Universitat de València.
mariairanzocabrera@hotmail.com

MARIA IRANZO CABRERA

El Papis: una revolució satírica que va copar la crítica humorística espanyola de juliol de 1975 a març de 1976

El Papis: A satirical revolution that dominated humorous criticism in Spain from July 1975 to March 1976

RESUM:

El present article analitza com el setmanari satíric *El Papis*, que neix inspirat i copiant dues revistes trencadores i amb èxit de vendes, com ara la francesa *Hara-Kiri* i l'espanyola *Barrabás*, va protagonitzar una de les tirades i difusions més importants a Espanya de juliol de 1975 a març de 1976. Va arribar als 236.000 exemplars de tirada i, fins i tot, l'extra de març de 1976 en va registrar 400.000. A través de l'anàlisi de les dades registrades en l'Oficina de Justificació de la Difusió (OJD), s'ha comprovat detalladament l'evolució de la difusió de la revista i s'observen quatre clímax importants. Així mateix, s'explica la trajectòria del setmanari atenent a factors governamentals, socials i comunicatius.

PARAULES CLAU:

El Papis, comunicació satírica, tirades setmanaris, difusió premsa, periodisme crític, expedients premsa.

El Papis: A satirical revolution that dominated humorous criticism in Spain from July 1975 to March 1976

El Papis: una revolució satírica que va copar la crítica humorística espanyola de juliol de 1975 a març de 1976

ABSTRACT:

This article examines how the satirical weekly magazine *El Papis*, which was initially inspired by and copied two groundbreaking magazines (the French *Hara-Kiri* and the Spanish *Barrabás*), achieved one of the largest print runs and circulations in Spain in the period of July 1975 to March 1976. It reached a regular print run of 236,000 copies, while its March 1976 extra rose to 400,000. The study of the data from the Spanish Circulation Audit Bureau (OJD) has provided a detailed look at the way in which this magazine's distribution evolved, revealing four main high points. Also discussed here is the course of *El Papis*'s development in response to governmental, social and communication-related factors.

KEYWORDS:

El Papis, satirical communication, weekly print runs, circulation, critical journalism, press inquiries.

Introducció

La revista *El Papus* és una de les primeres publicacions satíriques, junt amb *Hermano Lobo* i *Barrabás*, que va aconseguir posar fi al monopoli de l'humor espanyol que ostentava *La Codorniz* des de 1941.³ De fet, mesos després de l'aparició d'*El Papus*, «la degana» —com es va considerar a si mateixa *La Codorniz*— va iniciar la seua decadència. L'absència d'un humor àcid en el context informatiu i la creació d'un llenguatge tant de carrer com atractiu van atorgar a *El Papus* un nombre de lectors considerable en comparació de revistes coetànies. En els seus dotze anys d'impressió (1973-1986), diversos autors, com Ivan Tubau (1987: 245) i Luis Conde Martín (2005: 278), localitzen la tirada màxima en març de 1976, però fins ara cap investigador ha fet públic un estudi minuciós de l'evolució de la tirada i difusió d'aquesta revista que va ser capdavantera en l'humor rupturista.

En aquest sentit, l'objectiu d'aquest article és definir quin va ser el període en què la revista *El Papus* es va consolidar com a referent dins del mercat dels setmanaris d'humor. Així mateix, es volen comprovar dues hipòtesis: si aquest auge editorial es va acompanyar d'un major seguiment administratiu i fiscal per part de les autoritats; i si els intervals de menor tirada i difusió estan motivats per l'aparició d'altres publicacions que comparteixen els mateixos lectors.

Aquesta revista s'inserix en els últims tres anys del franquisme i la transició a la democràcia espanyola; és a dir, en el marc comunicatiu que va regular fins a 1977 el degut respecte a la moral, els bons costums i la decència. Per aquest motiu, es pretén també desvelar alguns dels subterfugis ortogràfics, gramaticals i semàntics que va idear *El Papus* per a traslladar les seves idees rupturistes als lectors, còmplices d'un llenguatge popular però particular.

Materials i mètodes

Per a l'estudi de la trajectòria d'*El Papus* s'han utilitzat les dades de tirada i difusió registrades en l'Oficina de Justificació de la Difusió (OJD). La revista s'inscriu en aquest organisme cinc mesos després d'eixir al carrer, en febrer de 1974, i es va donar de baixa l'agost de 1983, mesos abans que l'editorial es declarara en suspensió de pagaments. Tot i que Amaika S.A. va reprendre més tard la capçalera *El Papus* (fins a 1986), l'equip de redacció és completament diferent de l'original. Per aquest motiu, l'absència d'aquests últims registres (de 1984 a 1986) no impedeix l'estudi del producte objectiu d'aquest projecte: el que va gestar, dirigir i acomiadar el dibuixant Ramon Tosas —Ivà— (Manresa, 1941 - Briones, La Rioja, 1993), junt amb Oscar Nebreda —Oscar— (Barcelona, 1945) i Jorge Ginés —Gin— (Barcelona, 1930 - Sitges, 1995).

A més, aquestes xifres es comparen amb les d'altres publicacions no diàries i coetànies d'*El Papus* registrades també en l'OJD: setmanaris d'informació general

(*Triunfo*, *Cambio 16* i *Interviú*), revistes d'humor (*La Codorniz*, *Barrabás* i *Pulgarcito*) i setmanaris de *destape* com va ser *Papillón*.

Així mateix, es pretén fer una resumida història de la revista a través del testimoni d'alguns dels membres de la redacció. Periodistes i dibuixants aportaran dades amb les quals es podran corroborar algunes de les hipòtesis que s'han plantejat.

Context històric i comunicatiu

El Papus que analitzem s'inscriu en un marc històric (1973-1983) caracteritzat per les improvisacions i incerteses de tots els actors (Soto, 2005: 31): les elits i els moviments ciutadans, els polítics reformistes del franquisme i els partits de l'oposició; l'Església, l'Exèrcit, el món de la cultura i la comunicació i les relacions internacionals. Aquests protagonistes «inundaren de conflicte i moltes vegades de violència el procés democratitzador» (Quirosa-Cheyrouze, 2007). Problemes que es deuen, segons Álvaro Soto (2007: 238), al fet que el règim dictatorial del general Francisco Franco «es va diluir amb extrema facilitat, mentre que els comportaments autoritaris van perviure en el temps». De fet, un intent de colp d'estat en 1981 va estar a punt de posar fi a tota la transició feta fins a un estat democràtic.

Per al Colectivo Etcétera (2004: 222 i 231-233), aquest període de transició va ser realment una *transacció* —o *pacte* com indica Carme Molinero (2006: 10)— precipitada per la lluita obrera i social, però on prevalen els interessos de la cúpula militar, la neutralització del búnquer dels franquistes irreductibles i la salvaguarda de la corona restablida per Franco.

En aquest sentit, es parla d'un *pacte de silenci* sobre el qual es va edificar la democràcia. Álvaro Soto (2009: 46) sosté que es va anteposar la *lògica politicoes-tatal*, mitjançant la qual els dirigents prioritzen la construcció i consolidació d'un règim democràtic, enfront de la *lògica eticosimbòlica*, mitjançant la qual es postula arribar al màxim de veritat i difusió dels crims comesos i la major reparació institucional i simbòlica de les víctimes.

Ens referim a la violència política que va seguir paral·lela al procés i que Mariano Sánchez Soler (2010: 17-20) defineix com «l'ús conscient de la força, ja siga física o verbal mitjançant amenaça, exercit per individus, grups ideològics, institucions públiques, sectors de l'Administració de l'Estat, partits o entitats, amb l'objectiu d'intervindre i canviar el rumb dels esdeveniments polítics d'un país, controlar o imposar decisions governamentals, conquerir, dirigir o conservar el poder de l'Estat». Aquesta es va manifestar a través de tres eixos: la repressió, el terrorisme i la guerra bruta, i *El Papus* en va ser víctima en multitud d'ocasions.

Pel que respecta a l'ecosistema comunicatiu, Josep Lluís Gómez Mompert (2009: 107-113) sosté que les transformacions foren poc profundes. Tot i que hi

hagueren mitjans alternatius —sobretot publicacions no diàries—, «el sector de la premsa va actuar en el seu conjunt més com a comparsa que com a contrapoder, tant per la seua timorata actuació com per la seua complicitat amb els poders fàctics per a atacar les posicions radicalment democràtiques, justificar el procés com el únic possible i aombrar les maniobres retardatàries».

Informativament, per tant, també es produeix una *transacció* i un *pacte de silenci*: l'acceptació de la monarquia imposada; el pacte de no criticar amb dades assumptes i institucions de l'Estat i la burgesia que havia tret profit econòmic amb la dictadura; l'absència d'investigació de les actuacions brutals del franquisme i dels franquistes, i la no depuració d'alts funcionaris i dirigents corruptes o implicats en repressions. Quatre qüestions que explicarien el desencant polític produït en la ciutadania progressista i, consegüentment, el desencant en el seguiment dels mitjans de comunicació.

En aquest context, els setanta va ser l'«era daurada» de les revistes d'informació general. Segons Ignacio Fontes i Manuel Ángel Menéndez (2004: 82-83), «hi havia una major permissivitat per a la concessió de permisos per a l'edició de revistes,⁴ si bé les empreses havien de disfressar sovint les seves pretensions per així burlar l'estricta control dels organismes del règim». És el cas d'*El Papus*, que va aprofitar l'absència d'alts càrrecs del Ministeri d'Informació i Turisme durant l'estiu de 1973 per a inscriure's en el Registre d'Empreses Periodístiques. El seu conseller delegat, Carlos Navarro (Les, 1941), recorda així aquell 3 d'agost: «El director general en funciones me dijo: "Te la sello ya y así mañana si la llevas al Boletín Oficial del Estado, en 20 días ya podéis sacarla." Pensé: "Uy! Si no voy mañana, cuando vuelvan el ministro y el director y vean una cosa de estas, se la cargan." Entonces pedí dinero prestado a la delegación de *La Vanguardia* en Madrid para ir al día siguiente, 3 de agosto, al BOE y lo pagué por tarifa urgente.»

En general, el públic d'aquestes revistes estava constituït, com apunta Ricardo Martín de la Guardia (2008: 225), per «un sector de la població ben format i atent a la marxa del país, però mai majoritari».⁵

En aquest context de permissivitat, van néixer diverses revistes satíriques, que es diferenciaven de la resta de publicacions per l'espai dedicat a l'humor gràfic. Són, per ordre cronològic i per rellevància, *Hermano Lobo*, *Barrabás*, *El Papus* i *Por Favor*. Però, d'igual manera que l'èxit d'aquestes publicacions va estar relacionat amb el seu atreviment a l'hora de tractar temes vetats per la censura, l'arribada del nou marc de llibertats establert per la Constitució les conduirà al decaïment. Es trenca la seua exclusivitat com a llera per a difondre missatges favorables al canvi politicoinstitucional, socioeconòmic i cultural (Martín de la Guardia, 2008: 294).

Com vorem a continuació, el marc legal d'*El Papus* va estar regulat per dos normatives. Primer, la Llei 14/1966, de 18 de març, de premsa i impremta; l'article 2 de la qual es caracteritza, segons Carmen Castro (2010: 43) i Marc Carrillo (2001: 7), per una notable amplitud dels límits a la llibertat d'expressió i l'ambigüitat pel que fa als poders atorgats a l'Administració. I, posteriorment, el Reial decret Llei 24/1977,

d'1 d'abril, que va derogar l'article esmentat i va adjudicar la competència jurisdiccional dels delictes als jutges i tribunals adscrits a la jurisdicció ordinària.

La gestació d'un humorisme molt incisiu

«Un humorismo fuerte, duro, incisivo, sarcástico y hasta desgarrado que se corresponde con el aire, los modos y las actitudes de una gran parte de la juventud que, por la vía de tal humorismo y aún del sarcasmo, pretende forzar los moldes existentes para acelerar el reconocimiento de la caducidad de muchos formulismos y tabúes que aún perviven en la vida española ya sin ningún arraigo, representación, consistencia ni ejemplaridad.»⁶ Així va definir l'1 de març de 1976 el director d'*El Paps*, Xavier de Echarri, el propòsit d'una revista que neix inspirada en les publicacions franceses *Hara-Kiri*⁷ (1960-1969), *L'Hebdo Hara-Kiri* (1969-1974) i *Charlie Hebdo*⁸ (1974-1981). D'aquests setmanaris manllevem algunes de les seccions més populars i un estil caracteritzat per historietes anàrquiques en el contingut i pel traç ràpid en el dibuix, apunten Fontes i Menéndez (2004: 537). Un dels periodistes d'*El Paps*, Albert Turró (Barcelona, 1949), sosté que Oscar Nebreda «copia literalment» el dibuixant francès [Jean-Marc] Reiser i que la fotonovel·la titulada *Papunovela* «és una còpia del que feien a *Hara-Kiri* amb un tal *Professeur Choron*».⁹

Però la nova publicació beu també d'un treball previ dels humoristes gràfics Ivà i Oscar en un setmanari esportiu nascut en ple franquisme: *Barrabás. La Revista Satírica del Deporte* (1972-1977). Ací precisament «comencen a fer quelcom en la línia de l'*Hara-Kiri*», sosté un dels periodistes fundadors d'*El Paps*, Antonio Franco (Barcelona, 1947). Per a Fontes i Menéndez (2004: 536), *Barrabás*, especialitzada en futbol, «inicia una crítica estructurada y contundente de las estructuras político-deportivas del régimen» ahora que serà «la semilla de una renovación de la tradicional y arraigada escuela catalana de humoristas y de prensa de humor».

El suport econòmic de *Barrabás* i *El Paps* prové del Grup Godó, propietari de l'editorial Elf Editores.¹⁰ Precisament va ser l'èxit de *Barrabás*, amb una tirada en 1973 que supera els 155.000 exemplars, el que va animar Javier Godó a invertir en un altre setmanari. «Me dijo: "Señor Navarro, tenemos que crear una revista que dé los mismos beneficios y que cuente con el mismo equipo"», recorda Carlos Navarro, conseller delegat de *La Vanguardia* en les dos publicacions.

Amb l'experiència de *Barrabás*, *El Paps* sorgeix sense estudi de mercat previ. El nom el va idear Ivà, després de descartar *Hara-Kiri* per dos raons: en primer lloc, perquè els costaria diners en drets i, en segon lloc, perquè aquesta publicació francesa els exigiria un cert control de la línia editorial. A Catalunya el «paps» és el monstre que s'engoleix sencers els xiquets sense mastegar-los. Inquietar serà precisament la intenció de la revista, encara que no els menors, sinó les principals figures de l'actualitat.

El 20 d'octubre de 1973 va sortir al carrer el primer número d'*El Papus*. La redacció té la seu al carrer Tallers, 77, de Barcelona, i s'imprimeix en els tallers de *La Vanguardia* en paper de gravat en relleu —paper mediocre— i en blanc i negre, excepte un plec de vuit pàgines a color sobre paper estucat per a la portada i les pàgines centrals, en les quals s'ubica la *Papunovela*.

El Grup Godó va col·locar en la direcció el periodista Xavier de Echarri (Aranjuez, 1936), fill d'un exdirector del diari *La Vanguardia*. No obstant això, l'equip directiu pel que fa als continguts el conformen els dibuixants Ivà, Oscar i Gin, que dirigeixen una plantilla formada fonamentalment per humoristes gràfics: Fer, Ja, Carlos Giménez, l'Avi, Ballés, García Lorente, Ventura & Nieto, Vives, Rafael Ramos, Joma, Sappo (Manuel Vázquez), Oli, Snif, Alfonso Font, Adolfo Usero, Galileo o Llobet, entre altres.

Entre els periodistes, trobem en un inici Antonio Franco, Cristina Dachs, Maruja Torres i Jaume Figueres, als quals s'uniran progressivament Albert Turró, Enric Bañeres, Enric Sopena i Francesc Arroyo. Uns altres participen esporàdicament, com Manuel Vázquez Montalbán i Joan de Segarra.

Per a tot l'equip l'entrada en aquest setmanari representa un salt econòmic quant a salaris, però per als dibuixants el salt també és professional. Ho explica així el dibuixant Enrique Ventura (Madrid, 1946): «Por primera vez una revista nos ofrecía un contrato y un sueldo fijo mensual, de alrededor de 100.000 pesetas. En lo que llevábamos de dibujantes nunca nos habían asegurado cobrar [...] y al no tener problemas de dinero, se permitía el juego de meterse con todo tipo de cosas; de pronto nos vimos con una libertad nunca conocida.» «El Gin em va ensenyar a donar sensació de moviment als meus ninots i l'Ivà em va ensenyar a fer historietes. Allò de "si fas açò, portes el lector cap ací, i llavors li dones la sorpresa aquí"», afirma l'Avi.

Mentre que uns dibuixants s'inspiren en el traç veloç i amb pocs detalls d'*Hara-Kiri*, uns altres beuen de la revista satírica nord-americana *Mad*, de gran desplegament estètic i dibuix realista. D'aquí que defensem que *El Papus* no va ser una revista eminentment «llegista». «El que prevalia és el fet que expliquessis una història», apunta l'Avi.

La ideologia d'*El Papus* i el llenguatge de les Rambles

Tot i les seves diferències, els dibuixants tenen un punt en comú: l'anarquisme a l'hora de treballar i de pensar. Jordi Amorós subratlla que «en un diari seriós no teníem espai perquè li donàvem a dretes i a esquerres i a tot el món que passava per davant». En aquest sentit, el periodista Francesc Arroyo recorda que «en una ocasió, amb motiu de la campanya anti-OTAN, vam arreplegar 25.000 firmes dels lectors; ja que per si soles no tenien utilitat, les vam entregar al PSUC i al PSC per a

qüestionar el referèndum de l'OTAN. Ara bé, això no vol dir que no carreguéssim contra el PSUC o contra qui fos. Els anarquistes del 36, la CNT, tenien un lema: "Ni veu, ni amo". Nosaltres el vam fer nostre, però afegint: "Ni veu, ni amo, ni CNT". En *El Papus* res podia quedar al marge de la crítica i l'humor».

Sobre això, Adolfo Usero recorda que «n'hi havia de més llançats, com Carlos Giménez, que feia cartells per al partit comunista, però no era afiliat». En aquesta línia, Albert Turró sosté que «probablement la vessant castellana era més procomunista i la vessant catalana era més CNT. D'en Ventura tinc dubtes de si alguna vegada ha parlat de política».

Un altre dels aspectes que diferencia la revista de la resta de setmanaris d'humor del moment és el seu particular llenguatge, especialment el que s'escriu dins dels globus de les tires i vinyetes. Els dibuixants reproduïxen i recreen un registre vulgar, vagament basat en la fonètica andalusa i farcit de lèxic català. «No sé si vam inventar el terme "vacaburra" o d'on ho va copiar el Ja, però sí que vam ajudar a estendre el seu ús. Una altra expressió molt nostra que vam fer popular va ser "Me cago en santó"», afirma Arroyo. En els articles són habituals les frases fetes i els modismes.

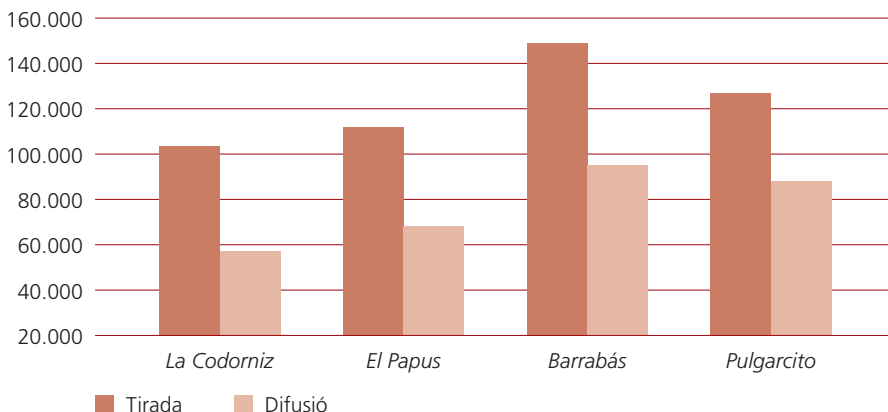
Tirada i difusió: resultats

La tirada del número zero del setmanari va ser de 115.000 exemplars, segons recorda el gerent Carlos Navarro. El primer semestre analitzat per l'OJD és el comprés entre febrer i juliol de 1974. En aquest període la tirada útil va ser, de mitjana, de 114.095 exemplars. La difusió mitjana és de 74.210 exemplars, dels quals el 37,95 % es llegixen a la província de Barcelona i el 12,18 % a Madrid. Són, amb diferència, les províncies espanyoles que concentren major difusió d'*El Papus*. Les segueixen València (5,1 %), Alacant (3,47 %), Biscaia (3,27 %), Girona (2,65 %), Balears (2,60 %), Tarragona (2,49 %), Oviedo (2,42 %), Guipúscoa (2,40 %) i Saragossa (2,18 %).¹¹ És significatiu que l'OJD ubica un 0,20 % de la difusió en l'estranger. La revista no va realitzar subscripcions. Navarro explica que «no lo hicimos por comodidad. Mantener un servicio de suscripción requiere personal. Se vendía suficiente y además, si alguien la quería, la reservaba en el quiosco».

Si la comparem amb altres setmanaris coetanis també registrats en l'OJD, en aquest primer semestre supera en tirada i difusió la revista d'humor per antonomàsia en l'Espanya de postguerra, *La Codorniz*. Tot i això, dista encara molt de la tirada i difusió del setmanari satíric esportiu del qual radica, i d'un dels còmics clàssics de l'editorial Bruguera, *Pulgarcito*.

El següent període registrat en aquest organisme comprén des d'agost de 1974 fins a juliol de 1975, en què la tirada mitjana disminueix en 5.358 exemplars. El que

MARIA IRANZO CABRERA

	La Codorniz	El Papus	Barrabás	Pulgarcito
Tirada	104.178	114.095	147.925	125.171
Difusió	58.813	74.210	95.608	86.855

Gràfic 1. Tirada i difusió entre febrer i juliol de 1974

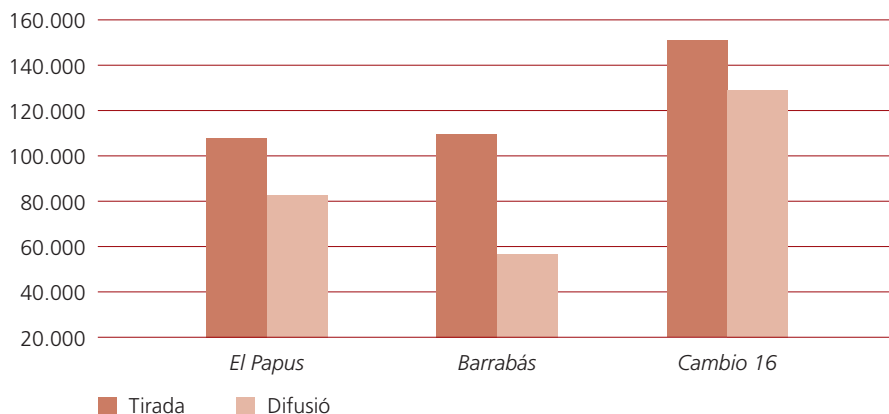
augmenta és la difusió mitjana (uns altres 6.000 números més). Quasi un any després d'eixir a la venda, supera ja *Barrabás*. Malgrat tot, comparada amb *Cambio 16*, setmanari d'informació general nascut el 22 de novembre de 1971 que també supleix «la falta de informació de la majoria de los medios» (Fontes i Menéndez, 2004: 153), queda distant de la seva tirada i difusió.

En aquests dotze mesos *El Papus* publica quatre especials (*El Papus Extra*) al març, abril, maig i juny amb una difusió mitjana de 119.090 exemplars, és a dir, multiplica per dos la difusió mitjana dels números mensuals. Tal increment explica el reclam que representen per als lectors aquests números extres, amb el doble de pàgines (de les trenta-dues d'un número habitual a seixanta) i desenes de fotografies de noies joves vestides en biquini o roba interior.

L'informe següent de l'OJD recull el semestre comprés entre la tornada de la suspensió¹² fins al juliol de 1976. En aquest interval de temps trobem el mes de major tirada i difusió de tota la revista, el març de 1976. En concret, es van llançar 236.000 exemplars i se'n van difondre 213.182. No és casualitat que just després d'aquest període d'èxit de lectura, la revista deixara de publicar-se.¹³ Sabent l'expectació dels lectors davant la nova eixida, la tirada de juliol va ser de 200.000 exemplars, i la difusió de 177.025 números.

En aquest període, líder de les revistes d'humor, supera també les xifres de *Triunfo*, revista d'informació general. Però continua sense sobrepasar el setmanari estandard en el periodisme de la Transició espanyola, *Cambio 16*, que li dobra la tirada i la difusió mitjana.

EL PAPUS: UNA REVOLUCIÓ SATÍRICA QUE VA COPAR LA CRÍTICA HUMORÍSTICA ESPANYOLA

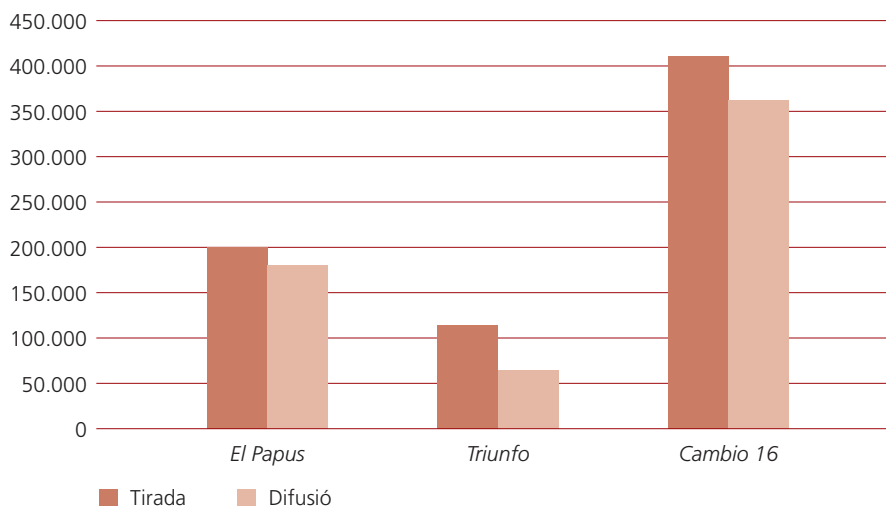
	<i>El Papus</i>	<i>Barrabás</i>	<i>Cambio 16</i>
Tirada	108.737	111.168	152.205
Difusió	80.460	59.537	127.485

Gràfic 2. Tirada i difusió entre agost de 1974 i juliol de 1975

Figura 2. Portada de l'últim número que va publicar *El Papus* abans de la primera suspensió, l'especial d'estiu de 1975

MARIA IRANZO CABRERA

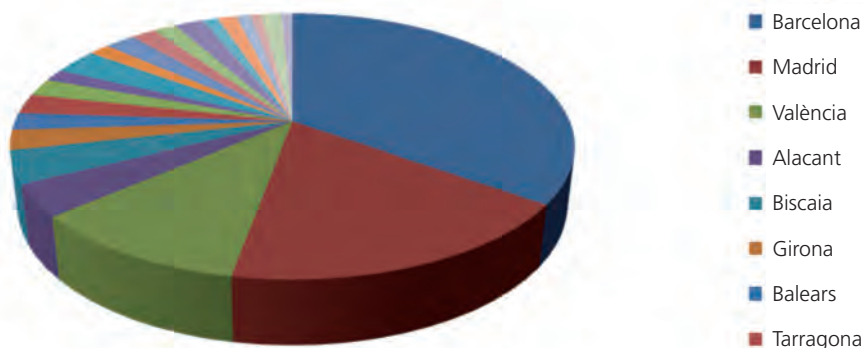

	<i>El Papus</i>	<i>Triunfo</i>	<i>Cambio 16</i>
Tirada	200.000	113.868	405.449
Difusió	177.025	82.998	357.911

Gràfic 3. Tirada i difusió el juliol de 1976

Pel que fa a la distribució de la difusió, la revista comença a estendre's per la geografia espanyola. Tot i que Barcelona concentra el 31,94 % de la difusió, va créixer a Madrid (del 12,08 % al 16,60 %) i a València pràcticament la va doblar (del 5,25 % al 9,95 %).

En aquest període en què es publiquen cinc números extres, en destaquen dos. El de febrer de 1976 registra la difusió màxima en la història de la revista: 301.644 nú-

Gràfic 4. Distribució geogràfica de la difusió de l'octubre de 1975 al juliol de 1976

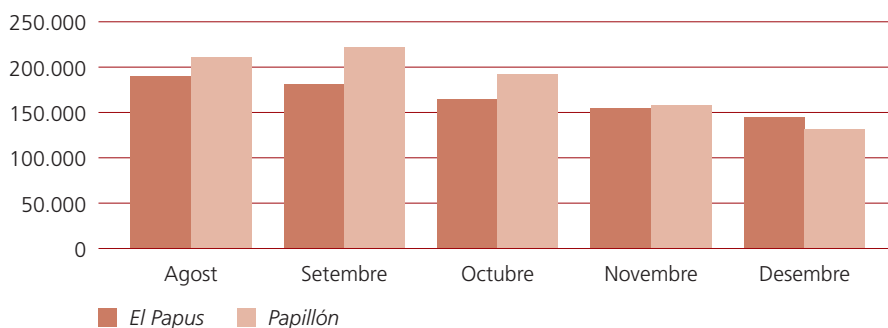
EL PAPUS: UNA REVOLUCIÓ SATÍRICA QUE VA COPAR LA CRÍTICA HUMORÍSTICA ESPANYOLA

meros. Una xifra que incitarà l'editorial a tirar en l'extra següent, publicat en març de 1976, la màxima quantitat d'exemplars assolida: 400.000.

Aquesta tirada i difusió va marcar un clímax en la història de la revista. A partir de l'agost de 1976 fins al juliol de 1977 s'observa un progressiu descens cada mes de la tirada i de la difusió. Precisament durant aquest període neix una altra revista de *destape* alhora que informativa, *Interviú*, la qual des de la seva aparició, el 22 de maig de 1976 de la mà del Grup Zeta, va experimentar un increment gradual de la tirada i la difusió, i va arribar el juliol de 1977 a septuplicar les del setmanari humorístic. Com a novetats que aportava, s'ha destacar que és la primera revista que ofereix fotografies de dones en *topless* en la portada —mentre que *El Paps* continua provocant el lector només amb insinuacions— i ofereix exclusives informatives (algunes com a resultat d'investigació periodística), mentre que en *El Paps* es realitzen reflexions crítiques i ciniques sobre notícies publicades en uns altres mitjans. A més, *Interviú* compta al juliol de 1977 amb 1.450 lectors subscrits. L'humor gràfic també té cabuda en algunes pàgines d'*Interviú* de la mà de Perich, Forges, Tom, Killian i Romeu, entre altres (Conde Martín, 2005: 263).

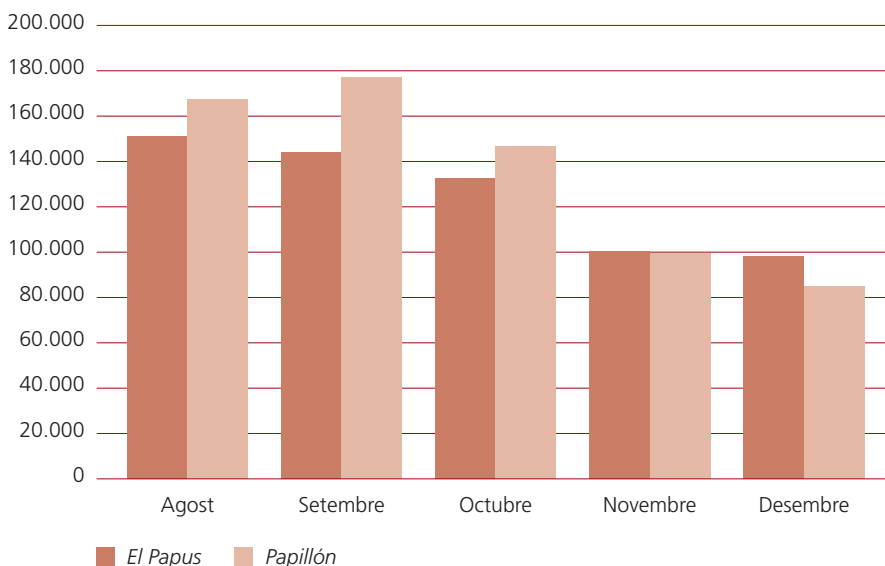
Per una altra banda, sorprèn que siga una revista de la mateixa editorial nascuda per a cobrir les absències d'*El Paps*, *Papillón*, la que de juliol a octubre de 1976 va registrar una tirada i una difusió major que el setmanari humorístic; almenys una diferència de vora 20.000 exemplars en els dos casos. En novembre ambdós s'equiparen i en desembre *El Paps* va remuntar la tirada i la difusió, en comparació de *Papillón*, en 10.000 exemplars. Entre altres hipòtesis, assenyalam el major contingut eròtic de *Papillón*, que satisfà una societat reprimida i atreta pel *destape*.

La revista pateix un segon clímax al mes d'octubre de 1977. D'una caiguda en picat, que arriba en setembre de 1978 a 118.975 números de tirada i 70.724 difosos, *El Paps* registra en els quatre números publicats al mes següent una tirada de 188.850 exemplars i una difusió de 136.493; és a dir, un augment del voltant d'un 6 % en les dos categories. Aquest increment es va deure al pitjor esdeveniment patit en la història del setmanari humorístic: l'atac a la seva llibertat d'expres-

Gràfic 5. Tirada d'*El Paps* i *Papillón* entre l'agost i el desembre de 1976

MARIA IRANZO CABRERA

Gràfic 6. Difusió d'El Papus i Papillón entre l'agost i el desembre de 1976

sió amb l'explosió d'una bomba en la redacció el 20 de setembre de 1977 que va provocar la mort del conserge Juan Peñalver Sandoval, nombrosos ferits i la destrucció completa del mobiliari de la redacció. L'objectiu de l'organització terrorista d'extrema dreta Triple A —que va reivindicar-ne l'autoria— era assassinar el director Xavier de Echarri, però el maletí no va arribar a les seves mans.

La sentència del cas demostra la falta d'interès de les autoritats judicials i policials per a investigar l'autoria de la bomba. Com indica Mariano Sánchez (2010: 87-88), no es van arregar ni conservar les restes de l'artefacte explosiu, cosa que va impedir analitzar la substància deflagrant i comparar-la amb l'arsenal d'armes i explosius que van requisar als acusats; no es va investigar la filiació dels dos súbdits italians que van fugir d'Espanya després del succés; es va posar en llibertat l'acusat que es va autoinculpar de la col·locació de l'artefacte explosiu en dos ocasions davant del jutge i que, després de la seva eixida, continua encara desaparegut; es va escapar un altre dels acusats, «precisament qui més llum sobre el cas va donar durant el període sumarial», i no es van investigar persones integrades o relacionades amb el grup organitzat en què estaven inserits la majoria dels processats.

Per totes aquestes causes l'Audiència Nacional¹⁴ va emparar els acusats amb el benefici del dubte, atenent el principi de presumpció d'innocència consagrat en la Constitució. Per tant, no va poder declarar-los participants en la consumació del fet i només els va acusar de tinença d'armes i explosius. I tot i que els fets havien de considerar-se un delictes de terrorisme en grau de conspiració, aquesta qualificació va deixar d'existir amb la reforma introduïda en el Codi penal per la Llei 28/1978.

Els advocats d'*El Paps* denunciaren el jutge Alfredo Vázquez per prevaricació i en 1981 es va reobrir el sumari tancat per interessos extrajudicials. En març de 1983 l'Audiència Nacional va tornar a absoldre els acusats per «falta de proves» i els va condemnar «a penes simbòliques per la resta de delictes» (Fontes y Menéndez, 2004: 543).

«Hace años, hablando con una autoridad del momento, me reveló cosas que no puedo contar, pero sí diré que muy posiblemente la inquietud de la extrema derecha y sus ganas de hacer un ajuste de cuentas con la prensa que le era más crítica, llevó a que consiguieran permiso explícito o aceptación tácita a que efectuasen un escarmiento, posiblemente de una dimensión muy inferior a lo que hizo la banda de extrema derecha de Lleida y los italianos de Stefano delle Chiaie. Yo creo que se le fue de la mano a Martín Villa», asegura Antonio Franco.

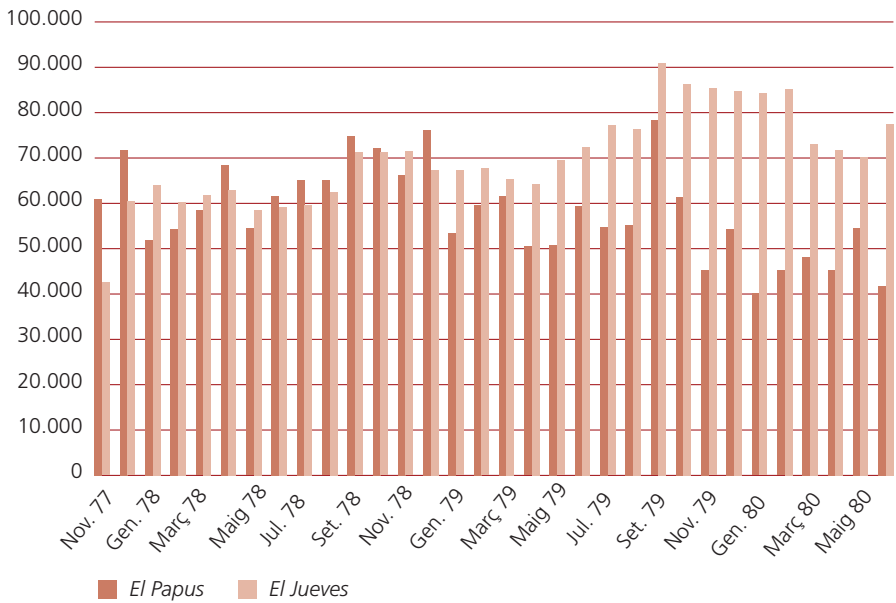
Malgrat aquesta falta de diligència judicial i policial, l'increment de la tirada i la difusió va ser un oasi, ja que al mes següent, el novembre de 1977, van continuar caient. En concret, la tirada va descendir en uns 40.000 exemplars, però més greu va ser la reducció en el nombre d'exemplars difosos, 74.608 números menys llegits en tres mesos, de setembre a novembre de 1977.

En aquestes dates es va produir el desmembrament de la plantilla provocat precisament per aquest augment de les xifres de tirada del número especial que es va publicar després de la bomba. Respecte a això, Oscar Nebreda explica que «havíem advertit a Echarri i a Navarro que no volíem fer benefici de la tragèdia i ens van assegurar que no doblegarien la tirada. Però els linotipistes, amb qui passàvem molt de temps en el moment d'impressió, ens van desvelar que, després de la bomba, *El Paps* va doblar la tirada. Va ser llavors quan el Gin i jo ens vam anar d'*El Paps*. Ens van pagar religiosament i al poc de temps ens van cridar d'*El Jueves*». Per la seva part, Carlos Navarro assegura que «me quedé con la boca abierta cuando conocí la tirada. Yo siempre daba carta abierta al distribuidor para que decidiera la tirada en función de la demanda».

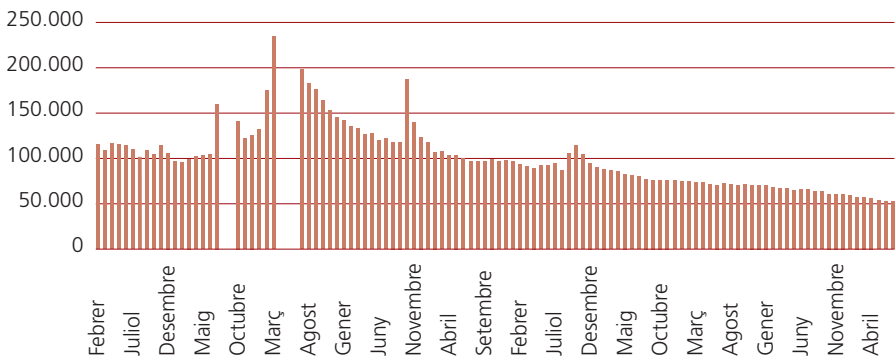
El Jueves va eixir a la venda en novembre de 1977 amb Oscar, Gin i Ivà en plantilla, però aquest últim va tornar a *El Paps* i hi va continuar fins al seu tancament en 1984. Tot i la caiguda progressiva de la tirada i la difusió d'*El Paps*, aquesta última continua mantenint-li avantatge a *El Jueves* en les xifres de tirada fins quasi un any després, en concret, a l'octubre de 1978. Pel que fa a la difusió, ambdós revistes es mantenen a la par, la qual cosa pot entendre's com una mostra de la dura competència entre ambdós setmanaris, ja que persegueixen un lector semblant.¹⁵ Fins al desembre de 1978, la difusió d'*El Paps* és major que la d'*El Jueves* en un 64 % (açò és, en nou de catorze números), però a partir de llavors la difusió d'*El Jueves* va començar a disparar-se fins a traure-li un avantatge de quasi 36.000 exemplars al juny de 1980.

L'últim període analitzat per l'OJD és el comprés entre l'agost de 1982 i el juliol de 1983, espai de temps en què la tirada mitjana és de 59.176 exemplars i la difusió mitjana és de 35.082. A partir de llavors, la revista sol·licita la baixa voluntària en el control de l'OJD i a l'octubre de 1984 l'editorial Amaika es declara en suspensió de pagaments.

MARIA IRANZO CABRERA

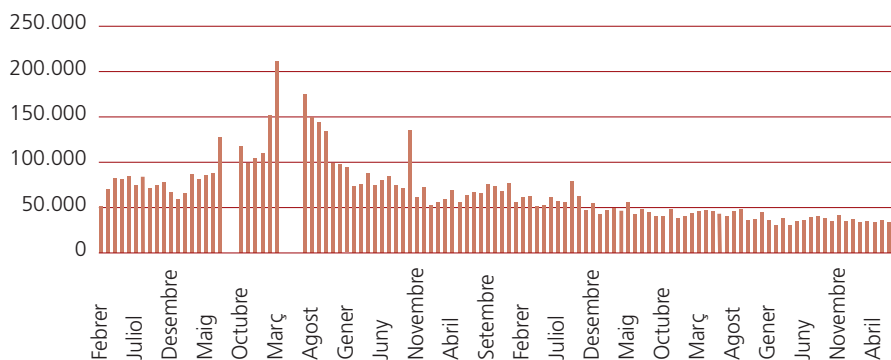
Gràfic 7. Difusió d'El Papus i El Jueves entre novembre de 1977 i juny de 1980

Gràfic 8. Tirada d'El Papus entre febrer de 1974 i juliol de 1983

Per tant, la tirada i la difusió d'*El Papus* va marcar quatre pics en tota la seva història: març de 1976 (236.000 exemplars); juliol de 1976 (200.000), en resposta a l'expectació generada per l'eixida del primer número després de la segona suspensió de la revista; octubre de 1977 (188.860), publicacions sorgides després de la bomba, i un petit repunt a l'octubre de 1979 (114.450), coincidint amb l'aprovació dels estatuts d'autonomia del País Basc i Catalunya.

Gràfic 9. Difusió d'El Paps entre febrer de 1974 i juliol de 1983

L'atac a través d'expedients administratius i querelles

Pel seu humor «salvaje en los contenidos», com ho defineix Iván Tubau (1987: 246), *El Paps* va patir nombrosos expedients administratius, centenars de procediments judicials, quasi mig centenar de segrestos, tres consells de guerra i dos suspensions de quatre mesos, el càstig màxim que el Ministeri d'Informació i Turisme podia imposar a una publicació per falta greu contra l'article segon de la Llei de premsa (Navarro, 1990: 5).

El primer expedient administratiu del Règim Jurídic de Premsa va arribar el 13 de setembre de 1973¹⁶ contra alguns articles i historietes gràfiques del setè número que publica la revista, titulat «El Masclisme» (Navarro, 1990: 14). S'hi critica l'actitud patriarcal i masclista de la societat espanyola, alhora que s'apunta als nous corrents de pensament liberals que arriben des d'Europa occidental.

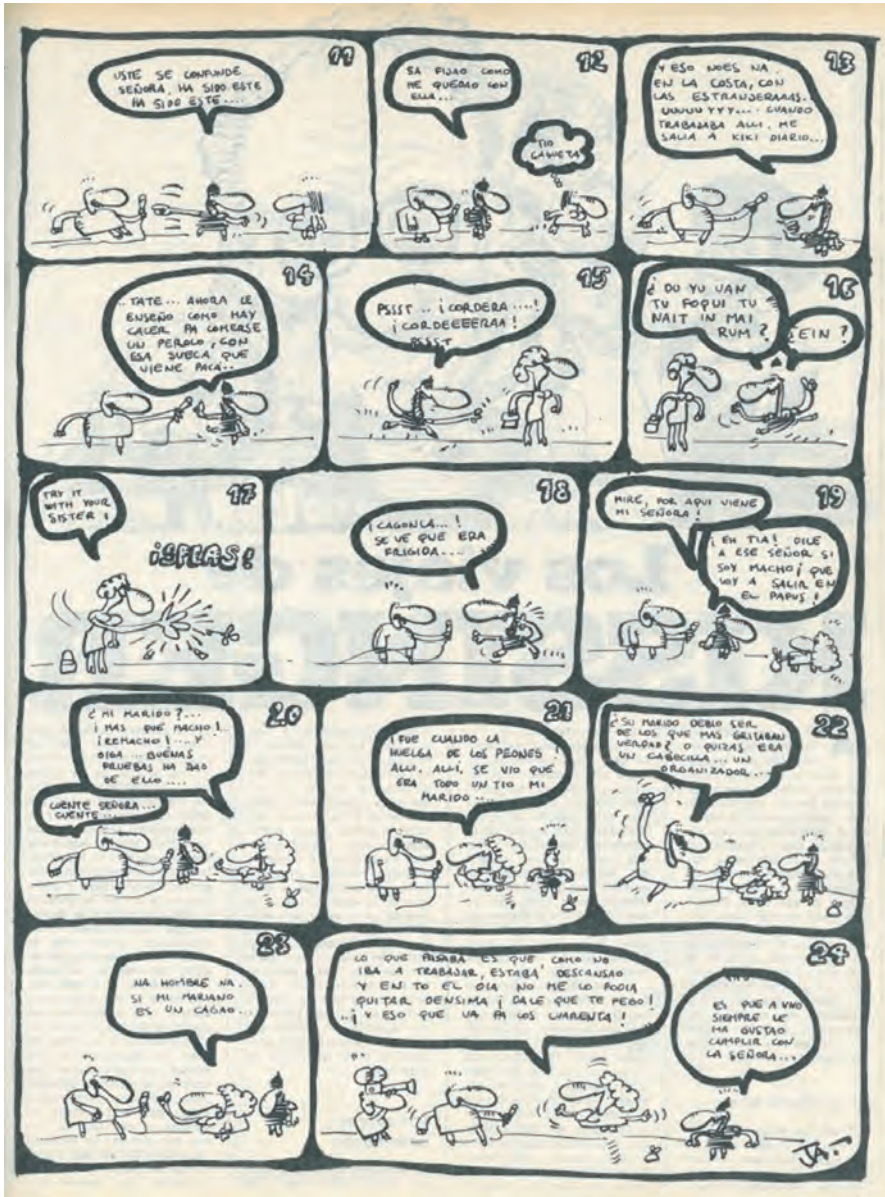
Per la seva banda, el fiscal va presentar una querella davant del Jutjat Municipal número 7 de Barcelona per dos historietes, una de Ja i una altra d'Ivà. Sorpren el fet que el fiscal va penalitzar les expressions que es refereixen a l'acte sexual, i no les que valoren positivament la violència de gènere, com aquestes: «¡Yo a mi mujer le doy cada somanta que la baldo!» i «¿Uste no la pega a la suya? Es cay que ser mu macho pacerlo».

Tant els jutges municipals —hui de districte— com els de primera instància que jutgen *El Paps* fan palès el rebuig a la revista en cadascuna de les sentències en remarcar «el deplorable estilo de la revista y la ostentación de expresiones groseras»,¹⁷ però asseguren no deixar-se portar per aquest sentiment a l'hora de jutjar; d'aquí, les diverses absolucions. Entre altres motius, fonamentats en doctrines del Tribunal Suprem, al·leguen que «el momento actual de la evolución de nuestras costumbres [...] el desarrollo moral, cultural y sociológico [de la comunidad] la hace inmune frente a tal hecho [que se denuncia]».¹⁸

Figura 3. «Encuesta Papus» publicada en el número 7 d'El Papus

Així, en el juí de faltes 3/74, el jutge José Sánchez y Sánchez sentencia que «la animadversión hacia un sentido equivocado [...] no puede dañar [...] el derecho a la libertad de expresión que proclama el artículo segundo de la dicha Ley de prensa». Però justament per aquesta incapacitat de la via judicial, anima les autoritats

civils a prendre una mesura molt més repressiva com és prohibir el registre i desenvolupament de publicacions com la jutjada. En concret, afirma que «merece una especial atención más permanente y delicada por parte de la autoridad civil que reprimiera esas publicaciones que más que formar, deforman; que más que instruir, impiden la formación de una conciencia social media, ponderada y válida para todas las convivencias».

Entre els primers textos que sí que foren considerats falta d'impresmta a la moral, els bons costums i la decència pública, penada en l'article 566, 5, del Codi penal, es troba la columna titulada «Turrón para ligar» de Maruja Torres. Absolta en primera instància, el Jutjat d'Instrucció número 7 de Barcelona la va condemnar a una multa de 1.500 pessetes més les costes (952 pessetes).

CONSEJOS DE SUPERVIVENCIA

TURRON PARA LIGAR

LA fabricación casera del turrón, además de resultarle muy económica al ama de casa, ofrece también a la joven soltera un sinnfin de posibilidades de ligue e incluso casorio, ya más a largo plazo. De entrada, una puede invitar al mazi-zo de turno a que la acompañe a casa sin pasar por la vergüenza de decir claramente para lo que es, ni tampoco sacar a relucir eso tan tonto de «sube, que te enseño unas fotos mías de cuando era pequeña», que además ya no se lo cree nadie y pone a los hombres sobre aviso.

En cambio, si como el que no quiere las cosas les sueltas un gaanda, ven a casa, que me ayudarás a furronear, que ya sabes tú cómo está la vida, el individuo en cuestión pica de todas todas. Y el resto, tirao, vamos.

Naturalmente, hay que proceder con astucia, preparar el escenario, cuidar el detalle, prever, anticipar. Por ejemplo, es indispensable que cuando entrés en casa el hombre se encuentre ya con la tabla y el rodillo de amasar instalados en el dormitorio. Y si te dice que por qué no en la cocina, sacas a relucir que no hay nada como un buen turrón hecho en la intimidad de una alcoha.

A continuación le haces buscar los ingredientes, que habrás escondido estratégicamente en los cajones: unos pifiones en donde guardas el camión, unas almendras entre las prendas íntimas, la harina en la botella del agua caliente, el mazapán junto a esas revistas que te trajeron de París... En fin, tú misma, que en esto la intuición femenina nunca falla.

Total, que entre pasame ese molde y picame esa almendra, quien sabe lo que puede pasar. Tú, por si acaso, ten a tus papás alertas para que puedan irrumpir en el momento preciso y proceder a la captura del muchacho. El resto, verás, es coser y cantar.

Jane The Mad

EL PAPUS

REVISTA DE CRÍTICA Y OPINIÓN

Director: Xavier de Echarri y Mohó
 Edita: ELF EDITORES, S. A.
 Redacción: Tallers, 77. Teléfono 231 32 05
 Distribuye: DISTRIBUIDORA PELAYO Pelayo, 38, 2.º. Teléfono 231 61 41
 Publicidad: Prensada Casa. Av. José Antonio, 600, 2.º, 1.º. Tel. 243 99 40. Barcelona
 Impreso en los talleres gráficos de «La Vanguardia» T.S.A.
 Depósito legal: B-41217-1973

Figura 4. Columna de la secció «Consejos de supervivencia» del número 10 de la revista. La signa Maruja Torres sota el pseudònim de Jane The Mad

EL PAPUS: UNA REVOLUCIÓ SATÍRICA QUE VA COPAR LA CRÍTICA HUMORÍSTICA ESPANYOLA

La revista comença a incomodar les autoritats. I, en concret, el 28 març de 1974 el delegat provincial del Ministeri d'Informació i Turisme, Juan Antonio Alberich, va dirigir per carta una primera advertència al director de la publicació, Xavier de Echarri, sobre una possible suspensió temporal de la revista. La causa era la reiteració de textos, il·lustracions i expressions «de naturaleza ordinaria, malsonante y groseras». Setmanes més tard, el 19 d'abril, va arribar la segona amonestació de suspensió. El motiu va ser la publicació de les primeres fotografies femenines en roba interior o vestit de bany, que van aparèixer en els números 22 i 23, datats en març de 1974.

Tals són les crítiques que rep del règim el comte de Godó, que va haver de deixar de sustentar-la econòmicament. Com indica el web de *Tebeosfera*, a partir del número 45, d'agost de 1974, *El Papus* passa a ser editada pel segell Amaika, propietat del conseller delegat Carlos Navarro,¹⁹ el director Xavier de Echarri i els dibuixants Oscar Nebreda i Jorge Ginés. Amb tot, Javier Godó, fill del comte, va continuar obtenint beneficis d'aquest setmanari a través d'un contracte privat, segons explica Carlos Navarro.

Mentre que alguns expedients administratius es van sobreseient amb providències,²⁰ uns altres es van acumulant. «Lo hacen para que en el momento en que les

Figura 5. Portada i *Papnovela* del número 64, causa del primer segrest del qual tenim constància. El va ordenar el jutge titular del Jutjat d'Instrucció número 3 el 16 de gener de 1975

moleste algo, siempre un tema político más que erótico, no tengan que esperar todo un procedimiento judicial y puedan inmediatamente cerrar la revista alegando la acumulación de expedientes», explica Carlos Navarro. Precisament, prenent com

a referència els vells expedients oberts a l'extra número 1 i als números 64, 66 i 73, el Consell de Ministres va dictar la primera suspensió de la revista durant quatre mesos.²¹

Enginy, la millor arma contra la censura

Paral·lelament a aquesta persecució administrativa i judicial, la redacció va idear estratègies per a evitar-la. Com vaig assenyalar en l'article sobre els números que *El Papus* va dedicar al colp d'estat de 1981, se serveixen d'estructures basades en

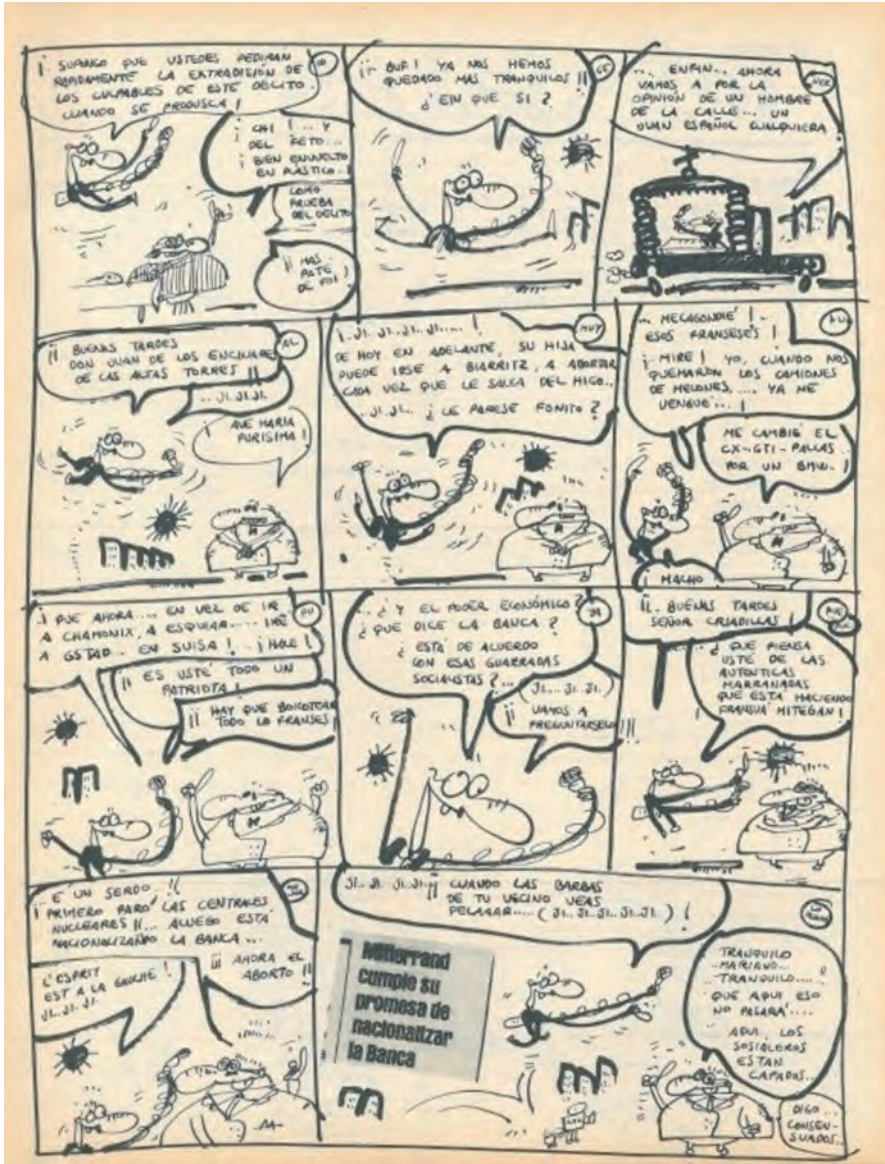

Figura 6. Sistema d'escriptura inventat per Ja, mitjançant la unió de les síl·labes de les vinyetes

EL PAPUS: UNA REVOLUCIÓ SATÍRICA QUE VA COPAR LA CRÍTICA HUMORÍSTICA ESPANYOLA

contrastos; és a dir, «la hipèrbole —l'exageració de fets reals— i la ironia —afirmacions contràries a la ideologia progressista dels autors—. Així mateix, inventen sistemes de lectura curiosos, com el de Ja, qui enumerava les vinyetes amb síl·labes en lloc de números i en anar unint-les, conforme a l'ordre lògic de les vinyetes, sorgeixen frases trencadores. També ideen sistemes d'escriptura, com el d'Antonio Franco, lletrejant la paraula que vol expressar: «Eseoigriega Beudobleerreo».²²

Eseoigriega Beudobleerreo

LA enseñanza ha conseguido un puesto muy distinguido en el elit parades de las demagogías. Todos los que aspiran a conseguir el poder o a conservarlo, por un lado, y todos los que desean causar buena impresión, por otro, mencionan con frecuencia, como de pasada, que lo que faltan son escuelas. Y las prometen, si son políticos, o dicen que si a ellos les dejaran... si son simples empujadores de barba o de taberna.

Por otra parte, en todos los lugares se achaca la mayor parte de los males del mundo a que la gente es muy burra porque está poco educada, porque es ignorante, porque hay pocas aulas. Sin embargo, ¡oh, paradoja!, a pesar de la sensibilidad general hacia el tema no hay en el universo nada con tanto prestigio teórico y tanto desprestigio real como las escuelas, y la primera prueba de ello es que la sociedad dice que las necesita pero no las financia. Y paralelamente, la condición de alumno es una de las más añoradas, pero todo días la relaciona al hablar de su pasado con alguno de los traumas más profundos de sus vidas. Y también la profesión de maestro, que es la más bella según dicen, resulta que es la más mal pagada y de las menos consideradas. En los clubs de moda, por ejemplo, no da buena nota la presencia de un maestro. Algunas de estas cosas se es-

tán superando ahora, pero en principio el número de centros escolares existentes es insuficiente para las cifras de población, y en la mayor parte de ellos se cumple mal la función de enseñar y de aprender.

Clases y maestros

Las generaciones que ahora son adultas se han formado en clases que, en su mayoría, estaban mal ventiladas, que tenían olor a sudor y roña, a viruta de goma de borrar, y recuerdan junto a algún que otro maestro amado a auténticas bestias deparadas. A partir de aquello de que la letra con sangre entra —de moda durante muchísimos años—, bastantes sádicos han encontrado a lo largo de la Historia una profesión ideal en el magisterio. A partir de la materia prima de los niños, se han realizado asustándolos con narraciones supuestamente verídicas; los han castigado con saña y mala leche; han hecho discriminaciones públicas por medio de preferencias hacia unos —los mimados— y de odios hacia otros —los emalados—, humillando con frecuencia a estos últimos con abusos a su edad y a su condición; han transformado en sesiones-pícnico los exámenes, utilizando muchas veces la injusticia en las calificaciones para dar satisfacción a sus instintos o martirizar actitudes

contestatarias de los alumnos; aunque fueran ajenas a la asignatura. Con ellos, con los sádicos, muchos tacaños y sobones, bastantes rutinarios, algunos pobres de espíritu, bastantes masoquistas (por el sueldo), y también —que todo hay que decirlo— muchos visionarios y apóstoles cívicos, junto con personas normales y algunos pedagogos de verdad, son los que han hecho de la enseñanza su profesión. A pesar de ello el hombre ha resistido, y aunque algunos han caído, muchos niños han llegado a mayores confirmando con su supervivencia todo lo de milagro que tiene la vida, y la fortaleza consustancial al cuerpo y la mente humanos.

Los trizquierdosos andan ahora con mucho recelo respecto al tema. Les teorías progresistas que corren por ahí piden que la formación de los niños se haga en el medio en que viven: el barrio, en la calle, en el hogar, dado que la escuela ha degenerado —dicen— en jaula para la castración de la inventiva y la creatividad de los alumnos. La escuela fuera, señalan. Esto va precisamente contra lo que han estado diciendo ellos mismos hasta ahora, que sostenían que la cultura era el camino por el cual los pobres de nacimiento podían ponerse al nivel de los ricos. Entonces pedían escuelas a diestro y siniestro.

Ahora, por el contrario, los izquierdosos consideran que las escuelas son una con-

Figura 7. Sistema d'escritura inventat per Antonio Franco, lletrajant les paraules que vol expressar

En aquesta línia, van enginyar un llenguatge ple d'eufemismes que estableix una comunicació codificada amb els lectors. Així, Oscar Nebreda explica que «en lloc de referir-nos literalment als obrers, parlàvem de “la palma”, i la poli eren “los cuernos negros”».

Conclusions

Per tant, després d'aquesta anàlisi detallada de la tirada i difusió de la revista, podem afirmar que el creixement de les vendes —en el període comprés entre juliol de 1975 i març de 1976— coincideix amb l'entrada en els fulls de la publicació de dones seminues. Per això, el naixement d'*Interviú*, el 22 de maig de 1976, amb les seves portades de dones nues i informació de primera mà, representa un trasllat de lectors i una caiguda de la tirada i la difusió. No obstant això, *El Papus* ja havia consolidat una audiència fidel, atreta per la seva particular sàtira de la societat espanyola, i va ser encara molt rendible per a l'editorial fins al juliol de 1978, amb una tirada mitjana anual de 119.242 exemplars tirats i vora 70.000 de difosos.

En aquest sentit, podem afirmar que el *destape* lleuger d'*El Papus* va cobrir una demanda de la societat durant una primera etapa que arribarà fins al novembre de 1976 i es va utilitzar com a focus d'atracció a uns continguts crítics amb la dictadura i el postfranquisme. Amb un públic ja consolidat, va canviar radicalment les seves portades, que se centraran en una crítica descarnada —molt més que en la primera vintena de números— contra els abusos del poder, en totes les seves branques, executiva, eclesiàstica, militar i empresarial, especialment. 🍷

Notes

- 1** El present treball s'inscriu en el projecte d'investigació «El humor frente al poder: la monarquía, el ejército y la iglesia a través de la comunicación satírica en la historia contemporánea de España», finançat pel Ministeri de Ciència i Innovació, CSO2011-27678.
- 2** Adreça de correspondència: Maria Iranzo. Departament de Teoria dels Llenguatges i Ciències de la Comunicació, Universitat de València. Av. Blasco Ibáñez, 32, 5a planta. E-46010, València, UE.
- 3** Fins al moment, diverses publicacions ho havien intentat, com la revista madrilenya *Cucú* (1944-1948); el setmanari esportiu de Barcelona *El Once* (1945-1965); *Can Can* (1963-1968), de l'editorial Bruguera; *Don José* (1955-1958), creada per Mingote, en eixir de *La Codorniz*, i *Tururut* (1953). Les dos publicacions que sí que li feren ombra abans d'*El Paps* foren dos revistes nascudes just un any abans: *Hermano Lobo* (1972-1976), fundada pel mentor de *La Codorniz*, Chumy Chúmez, però amb la meitat de pàgines que *El Paps*, paper de molt gramatge i un humor més intel·lectual, i *Barrabás* (1972-1977), matriu del setmanari que investiguem (Conde Martín, 2005: 224-289).
- 4** En aquesta línia, Ricardo Martín de la Guardia (2008: 226) sosté que «el Règim les utilitzava com a mostra de pluralitat» davant l'opinió pública, ja que «totes eren obertament oposidores».
- 5** María Luz Morán (1992: 44-53) observa que la televisió apareix, a gran distància, com el principal mitjà de comunicació a través del qual els ciutadans obtenen informació política. La informació televisiva del moment, monopolitzada per Televisión Española, es caracteritza per la simplificació i l'absència de crítica o comentari.
- 6** Text extret del recurs contenciós administratiu núm. 304.649 al Tribunal Suprem contra l'acord del Consell de Ministres, amb data 6 d'octubre de 1975, que va desestimar el recurs de súplica de la revista contra la resolució del mateix consell de suspendre la revista durant quatre mesos (del 5 de juliol al 25 d'octubre de 1975).
- 7** Segons conta un dels creadors de la revista, Oscar Nebreda, el subtítol d'*El Paps* —«Revista satírica y neuroas-ténica»— està inspirat precisament en el de la revista francesa *Hara-Kiri*: «Journal bête et méchant» ('periòdic bestia i malvat').
- 8** En realitat es tracta de la mateixa revista amb els tres títols que va anar prenent.
- 9** Es tracta d'una fotonovel·la còmica que interpreten els membres de l'equip de redacció junt amb altres col·laboradors i que sol ser una paròdia del tema central del número.
- 10** Com explicarem en línies posteriors, a partir de l'agost de 1974 l'editorial passarà a ser Amaika.
- 11** La resta de províncies espanyoles no arriben al 2% de la difusió.
- 12** La primera suspensió de quatre mesos va durar del 5 de juliol al 25 d'octubre de 1975.
- 13** La segona suspensió de la revista va durar del 27 de març al 24 de juliol de 1976.
- 14** Va instruir el sumari en aplicació de la Llei antiterrorista.
- 15** Hem d'apuntar com a avantatge que aquesta nova revista del Grup Zeta compta des de l'inici amb la venda assegurada de subscripcions. En aquestes dates, l'OJD registra uns cinquanta subscriptors mensuals.
- 16** Expedient núm. 2122/73 del Ministeri d'Informació i Turisme.
- 17** Paraules extretes de la sentència firmada pel magistrat del Jutjat d'Instrucció núm. 7, Rafael Soteras, el 22 de juliol de 1974, arran del juí verbal de faltes sobre la Llei de premsa 14/74 contra el núm. 10 de la revista *El Paps*.
- 18** Paraules extretes de la sentència que firmà el jutge Rafael Soteras arran del juí de faltes sobre la Llei de premsa 2/74 contra la revista núm. 21.
- 19** Tenia la majoria de les accions, per a desbloquejar votacions en cas d'empat.
- 20** El 30 d'octubre de 1974 el director general del Règim Jurídic de la Premsa dictà una providència que ordenava l'arxivament de diverses actuacions practicades.
- 21** En juliol de 1979, el Tribunal Suprem va acceptar íntegrament les al·legacions d'Edicions Amaika i va declarar il·legals les decisions del Govern.
- 22** Amb aquest titular denunciava la poca formació de la societat espanyola.

Bibliografia

Llibres i articles

- «Admitida una querrela contra el juez instructor del caso *El Papus*». *El País* (16 desembre 1980). També disponible en línia a: <http://elpais.com/diario/1980/12/16/portada/345769201_850215.html> [Consulta: 6 novembre 2012].
- CARRILLO, M. (2001). «El marco jurídico-político de la libertad de prensa en la transición a la democracia en España (1975-1978)». *Historia Constitucional* [en línia], núm. 2, p. 1-42. <<http://www.historiaconstitucional.com/index.php/historiaconstitucional/article/view/119/103>> [Consulta: 23 octubre 2012].
- CASTRO, C. (2010). *La prensa en la Transición española: 1966-1978*. Madrid: Alianza Editorial.
- COLECTIVO ETCÉTERA (2004). «Transició a la modernitat i transacció democràtica (de la dictadura franquista a la democràcia)». A: ROVIRA, M.; VÁZQUEZ, F. (coord.). *Polítiques de la memòria*. Barcelona: Pòrtic, p. 219-275.
- CONDE MARTÍN, L. (2005). *El humor gráfico en España. La distorsión intencional*. Madrid: APM.
- FONTES, I.; MENÉNDEZ, M. A. (2004). *El Parlamento de papel. Las revistas españolas en la transición democrática*. Madrid: APM.
- GÓMEZ MOMPART, J. LI. (1988). «Los fotógrafos en la creación de la imagen del Rey de España (1974-1986)». A: LÓPEZ-ESCOBAR, E.; ORIHUELA, J. L. (ed.). *La responsabilidad pública del periodista*. Pamplona: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra, p. 507-518.
- (2004). «El paper dels mitjans de comunicació». A: ROVIRA, M.; VÁZQUEZ, F. (coord.). *Polítiques de la memòria*. Barcelona: Pòrtic, p. 222-233.
- (2009). «La prensa diaria en el ecosistema comunicativo de la Transición». A: QUIROSA-CHEYROUZE, R. *Prensa y democracia. Los medios de comunicación en la Transición*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 103-118.
- IRANZO, M. (2010). «Un golpe de risa. La gracia de un golpe. Análisis del golpe de estado del 23 de febrero de 1981 por la revista *El Papus*». A: BORDERÍA, E.; MARTÍNEZ, F. A.; GÓMEZ, J. LL. (ed.). *La risa periodística. Teoría, metodología e investigación en comunicación satírica*. València: Tirant lo Blanch, p. 183-213.
- MARTÍN DE LA GUARDIA, R. (2008). *Cuestión de tijeras. La censura en la transición a la democracia*. Madrid: Síntesis.
- MARTÍNEZ GALLEGO, F. A.; GÓMEZ MOMPART, J. LI.; BORDERÍA ORTIZ, E. (2012). «Cultura política y humor periodístico: La Corona en las transiciones a la República (1930-31) y la Monarquía parlamentaria (1975-78)». Comunicació presentada al XII Congrés Internacional de l'Associació d'Historiadors de la Comunicació. Barcelona: UPF.
- MOLINERO, C. (ed.) (2006). *La Transición, treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia*. Barcelona: Ediciones Península.
- MORÁN, M. L. (1992). «Algunas reflexiones en torno a la influencia de los medios de comunicación en la formación y características de la cultura política de los españoles». *REIS. Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 57: *El cambio social y transformación de la comunicación*, p. 37-60.
- NAVARRO, D. (1990). *El Papus 1973-1985. ¡Trese año de censura!* Barcelona: UAB.
- QUIROSA-CHEYROUZE, R. (2007). *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- SÁNCHEZ SOLER, M. (2010). *La Transición sangrienta*. Barcelona: Ediciones Península.
- SOTO, Á. (2005). *Transición y cambio en España, 1975-1996*. Madrid: Alianza Editorial.
- (2007). «Continuidad, reformas y sobre todo improvisación». A: QUIROSA-CHEYROUZE, R. *Historia de la Transición en España. Los inicios del proceso democratizador*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 237-250.
- (2009). «Sociedad civil y opinión pública: límites para la acción política democrática». A: QUIROSA-CHEYROUZE, R. (coord.). *Prensa y democracia. Los medios de comunicación en la Transición*. Madrid: Biblioteca Nueva, p. 45-62.
- TEBEOSFERA. *El Papus* [en línia]. <http://www.tebeosfera.com/obras/publicaciones/papus_el_elf__amaika_1973.html> [Consulta: 27 setembre 2012].
- TUBAU, I. (1987). *El humorismo gráfico en la prensa del tardofranquismo*. Barcelona: Mitre.

MARIA IRANZO CABRERA

Documents

Dues cartes signades pel delegat provincial del Ministeri d'Informació i Turisme, Juan Antonio Alberich, el 28 de març de 1974 i el 19 d'abril de 1974, respectivament, i dirigides al director d'*El Paps*, Xavier de Echarri.

Escrit de l'editorial Amaika S.A. en resposta al Plec de càrrecs notificat pel Jutjat d'Instrucció núm. 3, firmat el 25 de gener de 1975.

Expedient administratiu núm. 2122/73 del Ministeri d'Informació i Turisme contra la revista *El Paps*.

Informes de l'OJD (de febrer de 1974 a juliol 1983).

Llei 14/1966, de 18 de març, de premsa i impremta.

Recurs contenciós administratiu núm. 304.649 del director Xavier de Echarri i l'editorial Amaika S.A. al Tribunal Suprem contra l'acord del Consell de Ministres, amb data 6 d'octubre de 1975, que va desestimar el recurs de súplica de la revista contra la resolució del mateix consell de suspendre la revista durant quatre mesos (del 5 de juliol de 1975 al 25 d'octubre de 1975).

Sentència firmada pel magistrat del Jutjat d'Instrucció núm. 7, Rafael Soteras, el 22 de juliol de 1974, arran del jui verbal de faltes sobre la Llei de premsa 14/74 contra el núm. 10 de la revista *El Paps*.

Sentència que signa el jutge Rafael Soteras arran del jui de faltes sobre la Llei de premsa 2/74 contra la revista núm. 21.

Entrevistes

Per ordre d'aparició en el text: Carlos Navarro, Oscar Nebreda, Albert Turró, Antonio Franco, Joan Barjau, Lluís Recasens, Jordi Amorós, Enrique Ventura, Francesc Arroyo i Adolfo Usero.